

The article presents a profile of the teacher of the gifted children, whom the author defines as a teacher with specific personality traits and intellectual faculties, having vast knowledge and the level of competence required to teach and educate gifted and having above-average achievements at work. The identification of the specific professional profile of such a teacher was based on prevailing theories and conceptions and international research.

Подано до редакції 12.11.2009 р.

□ 2009

Гнепа О.В.

НАЦІОНАЛЬНІ ПОГЛЯДИ М.П.КРАВЧУКА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні українська держава відчуває гостру потребу в громадянах з високим почуттям гордості за власну етнічну приналежність, здатних здійснювати побудову нового суспільства. В умовах девальвації духовних, моральних цінностей, зміщення пріоритетів у бік матеріального благополуччя особливої актуальності набуло відродження національної освіти, виховання молоді в дусі любові до Батьківщини і збереження її багатовікових традицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У розвитку сучасної науки великого значення набув "персоналістський" напрям, тобто дослідження педагогічних персоналій, які більшою чи меншою мірою вплинули на розвиток педагогічної думки. У статті О.В.Сухомлинської "Персоналія в історико-педагогічному дискурсі" [6, с. 42] найбільш повно викладена проблема педагогічної персоналії і висвітлена її дефініція: "Це більше, ніж наукова, освітня чи творча біографія, це швидше персоніфікований процес утворення цінностей культури в рамках гуманітарної традиції, її певна конкретизована модель". Звернення до національної педагогічної спадщини, яка протягом століть віддзеркалювала найкращі надбання нашого народу, зумовлене значущістю кожної постаті, повернутої в історію української освіти. Це спонукає дослідників переоцінити творчий доробок незаслужено забутих учених, науково-педагогічні здобутки яких з певних причин не аналізувалися або навіть не згадувалися. Одними з останніх досліджень в персоніфікаційному дискурсі є праці, присвячені діяльності П.Куліша, С.Гогоцького, В.Луцвіва, М.Корфа, Я.Чепіги, О.Довженка. Педагогічні погляди цих українських діячів були вперше цілісно представлені дослідниками (О.Кравченко, А.Нестреляй, І.Піц, О.Попельнюх, О.Щербаковою, Л.Вовкочин).

До числа видатних представників української науково-педагогічної думки належить всесвітньо відомий учений-математик, педагог, громадський діяч, академік Всеукраїнської Академії Наук Михайло Пилипович Кравчук (1892-1942 рр.). Волинянин, ім'я якого довгий час перебувало під забороною через звинувачення у націоналізмі, шкідницькій діяльності, зв'язках з ворогами народу. Про зростаючий інтерес до постаті ученого свідчать міжнародні наукові конференції, присвячені пам'яті М.П.Кравчука, які, починаючи з 1992р. щорічно проводяться в Національному Технічному Університеті України. У наш час наявна значна кількість літератури, в основному художньо-біографічної, що торкається окремих сторінок життя видатного наукового діяча. Але книги, написані в жанрі біографічного роману, в яких відсутні посилання на використану літературу, не можуть вважатися науковим дослідженням, на яке можна посилається.

Формулювання цілей статті... Актуальність теми, її недостатня розробленість зумовили мету даної статті – розкрити динаміку становлення та розвитку національних поглядів М.П.Кравчука. Відповідно до мети були поставлені такі завдання: проаналізувати науково-педагогічну літературу про життєвий шлях і творчість ученого; визначити основні чинники формування національного світогляду талановитого педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження... Більше століття минуло з дня народження ученого, а ми сьогодні приходимо до нього по інтелектуальну і духовну силу. Розділяємо думку Л.Якимчук, яка вважає М.Кравчука високоморальною і високодуховною особистістю. У ньому все те, що потрібно нині і в майбутньому. "Я – син своєї Батьківщини, син українського народу" – відомі всім слова Михайла Пилиповича. Як би хотілось, ... щоб кожен день в усі віки усі прийдешні покоління жили і слідували цій мудрій формулі великого титана математичної думки [8, с. 6].

У зародженні й становленні національних поглядів майбутнього академіка значну роль відіграли батьки, які прищепили Михайлику любов до рідної мови. Батько Михайла закінчив знамениту Розумовську академію, був лісничим. Але потім через свою бунтарську вдачу став землеміром. На виховання духовного світу юнака

вплинули і краса навколишньої волинської природи, і любов селян до рідної землі. Сім'я Пилипа Кравчука жила у Човниці (тепер Ківерцівський район Волинської області) близько десяти років. У цьому селі росли діти – Костянтина, Вікторію, тут народився Михайло. Згодом переїхали в Луцьк, забрали з собою Анастасію Соколюк, яка була круглою сиротою. Дівчинка прожила в сім'ї Кравчуків три роки. За її свідченням, вихованням дітей займалася Фредеріка (мати Кравчука), яка знала кілька мов. У сім'ї розмовляли лише українською, хоч мати навчила дітей і польської [1]. Цим потягом до рідного, українського пронизаний короткий життєвий шлях видатного математика (прожив неповні п'ятдесят років).

Одним із факторів, що сприяв формуванню національного світогляду М.Кравчука стало навчання у Луцькій гімназії. Вихованцем цього навчального закладу Михайлик стає з 17 серпня 1901 р. після дев'яти років домашньої підготовки. Сьогодні ми шукаємо модель української школи, сперечаємось, якою бути гімназії. Варто ретельніше вивчати досвід, набутий ще століття тому у Луцькій чоловічій гімназії. У ті роки ця гімназія була однією із кращих у місті, але й вимоги у ній були дуже високими на той час. У цьому навчальному закладі працювала ціла плеяда учителів, активних на полі української культури. Педагоги будили та розвивали національну свідомість своїх учнів, багато яких прославились пізніше на різних ділянках української науки.

У 1910 році золотий медаліст Луцької гімназії стає студентом фізико-математичного факультету Київського університету св. Володимира. У гімназії зазначались, а в університеті виразно проявились національні позиції майбутнього академіка. Студент М.Кравчук не був політичним діячем, він, як у ті часи більшість студентів, підтримував ідею національного відродження та створення української культури. Багато вечорів Михайло Пилипович любив проводити в Українському клубі, в Народному домі, на Лук'янівці, де український театр під керівництвом М.Старицького ставив свої вистави. Відвідував М.Кравчук і засідання студентського громадського об'єднання "Українська громада"... Один із організаторів "Старої громади" П.Житецький писав: "Якщо хочете працювати для українського народу, ставайте першокласними вченими та пишіть свої праці українською мовою. Тоді мимохіть і чужі почнуть вивчати українську мову, щоб ознайомитись з Вашими роботами" [2, с. 12].

Ці слова виявились пророчими: професор математики та фізики університету Айови Джон Атанасов, проектуючи комп'ютер, перекладає з допомогою університетського бібліотекаря Євгена Простова двотомну книгу Михайла Кравчука з української мови на англійську. Батько Джона Атанасова був емігрантом з Болгарії, а Євген Простов – з Росії. Таким чином, завдяки пошукам (2001 р.) науковця І.Качановського зі США виявилось, що українець М.Кравчук стояв біля витоків винаходу першого в світі електронного комп'ютера. Комп'ютер мав на меті прискорити розв'язок математичних рівнянь, зокрема з допомогою методів, які обґрунтував М.Кравчук.

Михайло закінчив університет із дипломом першого ступеня. Викладачі просять власті залишити випускника в університеті для підготовки до наукової та викладацької діяльності. Звернулись за дозволом до Київського генерал-губернатора, в пам'яті якого були свіжі студентські заворушення 1910 року в Києві, в яких брав участь і М.Кравчук. Лише після довгих клопотань йому було дозволено залишитись в університеті.

Молодий учений розумів: без створення національної термінології неможливий розвиток не тільки науки, але й держави. Адже мова була і буде визначальним духовним інструментом побудови держави. З розвитком освіти і науки термінологічна лексика еволюціонує, змінюється, пристосовується до потреб суспільства. Створення української математичної термінології одразу приведе до пошуків української термінології в природничих та технічних науках. Ще студентом Михайло почав складати словник українських математичних термінів, ночі просиджував за німецькими, французькими, італійськими словниками, щоб уникнути калькування існуючих термінів і подати свої – на основі лексики рідної мови. Хоча наштотувався на нерозуміння: "І навіть тому малоросові збирати якусь там малоросійську математичну термінологію", – обурився ректор. Але за спиною талановитого випускника був сам Д.Граве та інші відомі математики, перекласти яким було якось незручно. Згодом діяльність М.Кравчука у цьому плані стала відомою широкому загалу математиків і мовознавців України: в 1917 р. видавництвом Товариства шкільної освіти в Києві були видані в двох частинах його проекти геометричної та алгебраїчної термінології.

Вільно володіючи кількома мовами (французькою, німецькою, російською, італійською, польською), педагог писав ними свої наукові праці, але найчастіше – рідною мовою, і ця Кравчукова мова – добротний зразок українського науково-математичного стилю. Згідно з точкою зору професора Н.Вірченко, яку автор цілком поділяє: "Пильне вивчення праць Кравчука під мовно-термінологічним кутом зору і сьогодні може прислужитися для такої актуальної справи, як подальша розробка і удосконалення української математичної термінології" [2, с.30]. В наш час, коли точаться суперечки щодо тих чи інших математичних термінів, варто звернутися до праць видатного математика.

1917 рік був роком епохальних політичних змін у житті нашого народу, Україна намагалась утвердити свою незалежність, національно-мовну свідомість. Оскільки вченого вирізняло активне ставлення до громадського життя, любов до України, усвідомлення свого громадянського обов'язку, не міг юнак залишитись осторонь цих

подій. Педагог працює на розбудову української науки, на підготовку всебічно освіченої молоді. Освітня та громадська діяльність М.Кравчука тісно пов'язана з Києвом.

Видатний математик викладає у новостворених 1 та 2 українських гімназіях, Українському університеті, він – член Українського наукового товариства у Києві, член фізико-математичного товариства при Київському університеті, співробітник створеної 1918 р. Української академії наук, з початку 20 рр. – член комісії математичної термінології при Інституті наукової мови УАН, викладає різні курси математики у вищих навчальних закладах (університеті, електротехнічній школі, політехнічному, архітектурному, ветеринарно-зоотехнічному, сільськогосподарському інститутах) [2, с. 16].

Михайло Пилипович володів не тільки науковим та діловим стилями української мови, але й образно висловлював свої думки, притаманні художньому стилю. Він був блискучим лектором і популяризатором наукових знань, засновником ряду математичних кафедр, клопотався про видання підручників українською мовою. Учений видав літографським способом перший підручник з математики українською мовою "Курс лекцій з геометрії в Українському народному університеті", переклав українською мовою підручник "Геометрія" Кисельова. Уперше в столиці України М.Кравчук викладав математичні предмети рідною мовою. На його лекціях ніколи не було вільного місця, слухати їх приходили філософи, історики, філологи, хіміки, робітники. Студенти М.Кравчука залишили хороші спогади про свого вчителя. Багато з них відмічали чудове знання педагогом української мови, що допомагало йому бути прекрасним викладачем. Відомості про це знаходимо у книзі Н.Вірченко "Велет української математики", де Надія Суровцева згадує: "Вечорами я ходила на український вільний університет, слухала які попало лекції, наприклад, математику у викладі молодого талановитого вченого Кравчука: мене вабило, що він викладає вищу математику українською мовою".

Вражала досконала мова викладача і Валеріана Ревуцького, і Павла Бондаренка: "А мова його! – відшліфована, барвиста, з багатющою лексикою, справжня українська мова! Записуй і подавай до друку".

Учень Кравчука Олександр Смогоржевський у своїх споминах "Камінці з мозаїки мого життя" наголошує: "Цікаво, що до вступників я звернувся українською мовою, а до професора – російською, думав, що його українська мова не добровільна, що він мимоволі підкоряється наказам про українізацію. Кумедна помилка з мого боку!" [2, с. 17-25].

Акцентує вагомість для М.П.Кравчука рідної мови і доктор фізико-математичних наук Семен Зуховицький з Ізраїлю: "Він пристрасно любив свою Батьківщину Україну, її народ, мову цього народу, яка в устах Михайла Пилиповича звучала, як пісня. У бесідах з ним я завжди був скований мовною проблемою. Хотілося розмовляти з ним по-українськи, але це здавалося мені профанацією його прекрасної, м'якої, мови, якою він користувався як на лекціях, так і вдома. А розмовляти по-російськи здавалося неповагою до його віри у багатогранність і гнучкість української мови, в те, що це мова не лише народних мас, а й інтелігенції" [7].

У період суспільно-політичного хаосу після падіння УНР і приходу радянської влади несподіваний поворот долі закидає М.Кравчука у Саварку (нині Богуславського району Київської області). Педагогічний досвід, здобутий у Києві, допоміг видатному вченому при організації української школи у цьому селі. Особливо гостро відчував М.Кравчук радість від спілкування із простими селянами-трудівниками, проведені в Саварці роки були найщасливішими у його житті: "Ще ніде Михайло Пилипович не переживав такого творчого піднесення, як у цьому Богом забутому селі, де лише окремі люди були письменними...Ідеї народжувалися самі собою" [5]. Кравчук стає учителем математики та директором школи. Його управлінська діяльність як директора багатогранна: педагог разом із селянами відбудовує школу, проводить від сільського млина до неї електрику, створює бібліотеку. Михайло Пилипович влаштував для дітей подорож до Канева на могилу великого Кобзаря (хоч це була ніяка не поїздка, бо два дні пішки добиралися усі гуртом до Чернечої Гори). Талановитий педагог враховував, що почуття патріотизму повинне базуватися на ідеалах та цінностях українського народу і закладатися у свідомості дітей змалку. Таким чином, засобами краєзнавчої роботи М.Кравчук формував в учнів активну настанову на національне самоусвідомлення.

Працями українського математика цікавилися відомі вчені Франції, Італії, Німеччини, Японії та інших країн. Американська компанія "Вестінгауз" і Станфордський університет запрошують М.Кравчука на роботу, гарантуючи найсприятливіші умови для творчої роботи. Але український академік віддавав свій талант на служіння рідному народу, на утвердження високих ідеалів розбудови власної держави: "...америк у світі багато, а Батьківщина одна і проміняти її – ні на що не проміняю. Лишити свій народ у тяжку годину – бездонне моральне звиродніння. Що ж до умов творчої праці, то народ, який узяв владу в свої руки, невдовзі створить умови не гірші заморських. І тоді ще побачимо, панове, як ви будете кланятися колишнім грецькосям!" [3, с. 27].

М.Кравчук був патріотом, понад усе любив Україну, зачитувався творами Т.Шевченка, І.Франка, пізніше свого друга М.Зерова. Серед його друзів і однодумців були не тільки математики, але й відомі діячі української культури (поети, історики, літератори), які сприяли національній позиції вченого. Не раз в університетському клубі

у двадцять роки можна було побачити тріо – Агатангел Кримський, Микола Зеров, Михайло Кравчук.

“Талановитий учений, здібний організатор, проникливий розум, ... але український націоналіст”[4, с.123]. Оце “але” червоною ниткою вплелось у життя Кравчука. Через це й нажив багато недругів. У 1938 році вченого звинуватили в українському буржуазному націоналізмі та засудили до тюремного ув'язнення строком на двадцять років. Після вироку М. Кравчука було відправлено на Колиму, де 9 березня 1942 року він і помер.

Висновки... Зазначене вище дозволяє зробити висновок про те, що головними чинниками формування національного світогляду М.П.Кравчука були:

- 1 сім'я (дух українського національного виховання, притаманний родині майбутнього академіка);
- 2 культурно-освітні (вплив національно свідомих учителів, участь у студентських громадських об'єднаннях, взаємодія з діями української національної культури);
- 3 суспільно-політичні (політична нестабільність, неодноразова зміна влади);
- 4 громадсько-педагогічні (власний педагогічний досвід, діяльність у секції наукових працівників міської Ради).

Дослідження і аналіз учнями особистісних якостей і національного світогляду М.Кравчука, суспільно-політичних особливостей епохи, в якій він жив, сприяє національній спрямованості змісту математики. Переосмислення науково-педагогічного доробку вченого відіграє значну роль в удосконаленні національної математичної термінології. Перспективним напрямом подальших досліджень є розкриття його багатогранної освітньої діяльності, що допоможе зрозуміти закономірності становлення середньої і вищої школи в Україні.

Література

1. Андрійчук М. Академік з Човниці / Микола Андрійчук // Волинь. – 1992. – 26 вересня. – С. 2.
2. Вірченко Н. О. Велет української математики / Ніна Опанасівна Вірченко. – К.: Задруга, 2007. – 80 с. з ілюстр.
3. Возняк Г. Математики – дійсні члени Наукового товариства імені Шевченка / Григорій Возняк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 128 с.
4. Горбайчук В. Й. Думки про особистість М. П. Кравчука на основі його листів до В. Й. Левицького / В. Й. Горбайчук, З. В. Зарицька, Л. І. Філософ // Минуле і сучасне Волині: історичні постаті краю. Тези доповідей та повідомлень V Волинської історико-краєзнавчої конференції (11-13 жовтня 1991 р.). – Луцьк, 1991. – С. 123-126.
5. Кравчук О. М. Одержимий наукою: До 110 – ої річниці з дня народження М. П. Кравчука / О. М. Кравчук // Педагогічний пошук : науково-методичний вісник. – 2002. – Вип. 3 (35). – С. 68-70.
6. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – К., 2003. – С. 36-46.
7. Штинько В. Учений з обличчям Христа / Валентина Штинько // Волинь. – 1992. – 1 жовтня – С. 2.
8. Якимчук Л. Видатний лицар математики / Людмила Якимчук // Педагогічний пошук : науково-методичний вісник. – 2004. – Вип. 3 (43). – С. 6.

Анотація

У статті на основі аналізу науково-педагогічної літератури розглядаються головні чинники формування національного світогляду Михайла Пилиповича Кравчука.

Аннотация

В статье на основе анализа научно-педагогической литературы рассматриваются главные факторы формирования национального мировоззрения Михаила Филипповича Кравчука.

Summary

The article based on analysis of the pedagogical and scientific literature considers the main factors of forming Kravchuk's national world outlook.

Подано до редакції 3.12.2009 р.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Томашевською І.П.